

**Jaroslav Hubáček, *Kapitoly o sociolekttech a sociolektologii*.  
Poznań: Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu 2013,  
122 s., ISBN 978-83-63090-08-1.**

Publikace obsahuje upravené a aktualizované příspěvky zaměřené na problematiku sociolektů, které prof. Jaroslav Hubáček publikoval v našich i zahraničních časopisech a sbornících.

Úvod knihy připomíná stručně dosavadní stav zpracování sociolektů českou (socio)lingvistikou. Zdůrazňuje hlavně význam práce L. Klimeše, a to jak podíl na organizaci plzeňských konferencí o slangu a argotu, tak jeho publikační činnost, zejména nedoceněnou monografii věnovanou zpracování českých slangů a argotů (*Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v letech 1920–1996*, Plzeň 1997). Druhá část kapitoly uvádí přehled více než osmdesáti různých sociolektů a bibliografické záznamy základních prací publikovaných převážně od poloviny 70. let do současnosti. Přehled ukazuje, že vedle sociolektů, jimž byla věnována značná pozornost už v předválečném a potom v poválečném období (hornický, železničářský) či v celé druhé polovině 20. století (mládežnický, sportovní, studentský a žákovský), se nověji badatelé zaměřují na sociolekty počítačové, vinařské, zemědělské aj. Z přehledu dále vyplývá, že od poloviny 90. let 20. století se přesunul zájem od popisu slovní zásoby k fungování sociolektismů v konkrétních komunikačních situacích (patrně je to např. ve zpracování sociolektů vězeňských a sportovních).

Úvodní dvě kapitoly jsou věnovány terminologickým problémům. První kapitola (*K sociálně motivované rozvrstvenosti současné češtiny*) zasazuje sociolektismy do širších souvislostí stratifikace současné češtiny. Vzhledem k tomu, že v české lingvistice se termín sociolektologie zatím neujal a stále přetrvává název sociální dialektologie, autor srovnává teritoriální nářečí se sociolekty (sociálními nářečímí): teritoriální nářečí jsou strukturní variety (mají svou gramatiku), sociolekty autor vymezuje jako specifickou vrstvu slovní zásoby národního jazyka, jež se realizuje na mluvnické bázi jiné variety (většinou obecné češtiny).

Další kapitola (*K základním pojmům sociální dialektologie*) rozebírá názvy lexikálních vrstev, které jsou mezi sociolektismy řazeny. Současná česká sociolektologie opouští starší nejednotné chápání terminologická označení (hantýrka, žargon, profesní dialekt, stavovské jazyky) a prosazuje výraz sociolekt jako hyperonymní označení pro profesní mluvu, slangy v širokém smyslu a argot.

V kapitole *Aspekty sociolektů, zejména slangu* autor analyzuje faktory, které motivují vznik a funkční diferenciaci sociolektů. Posuzuje je ze tří hledisek. Mezi

jazykové aspekty řadí využívání produktivních pojmenovávacích postupů při jejich tvorbě, systémovost, snahu o potřebnou pojmovou diferenciaci a stav propracovanosti. Další faktory – komunikativní funkčnost (tj. schopnost vyhovět aktuálním požadavkům jazykového vyjadřování), stupeň praktického užívání odborné terminologie daného prostředí, expresivita a vhodnost pro mluvené komunikáty (snaha vyhovět specifickým požadavkům mluvených projevů) – zasazují sociolektismy do širšího komunikačního rámce. Mezi mimojazyková hlediska autor řadí psychosociální vlastnosti prostředí: stupeň uzavřenosti sociálního prostředí, v němž sociolekt funguje (stáří prostředí, tradice, rychlost rozvoje), věkové a sociální složení uživatelů.

Přínosem této části publikace je, že na konkrétních příkladech poukazuje na vágnost české terminologie spojené s vymezením sociolektů v české lingvistice a přispívá k jejímu přesnému vymezení a ustálení. I když se česká sociolektologie inspirovala anglosaskou sociální dialektologií, ta chápe sociální dialekty šířeji: mezi aspekty sociolektů řadí také gender, věk, etnicitu aj., jejichž výzkumu česká sociolektologie zatím zůstává dost dlužna.

Následujících šest kapitol je zaměřeno na oblast, již česká lingvistika věnovala velkou pozornost – na lexikální rovinu sociolektů a její obohacování. Vycházejí z klasického pojetí slangu, který je definován jako součást národního jazyka mající formu speciálních pojmenování, jež jsou realizována v neoficiální komunikaci jedinců vázaných na stejné pracovní prostředí nebo obdobnou sféru zájmu. V centru pozornosti jsou motivace, tvoření, užití a frekvence slovní zásoby sociolektů.

Čtvrtá kapitola (*Onomaziologické postupy v sociolekttech*) prezentuje přehled onomaziologických postupů uplatňujících se při tvoření sociolektismů a také jejich frekvenci. Sociolektismy se realizují jako názvy výhradně popisné, zejména jako podstatná jména a slovesa, tj. z velké části názvy užívané jako jednoslovná pojmenování. Podle produktivity tvoření autor podrobněji charakterizuje slovtvorné postupy (odvozování, mechanické krácení a skládání), dále sémantické tvoření (metaforizace a metonymizace), méně časté přejímání a tvoření názvů sdružených (sousedství a frazémů). Onomaziologický přístup je v páté kapitole (*Synonymie v sociolekttech*) východiskem také pro třídění synonymních sociolektismů do skupin. Doplnuje ji výběrový výčet synonymních řad vybraných z téměř čtyřiceti sociolektů.

Šestá kapitola (*Názvy sdružené (frazémy) v sociolekttech*) se soustřeďuje na tvoření víceslovných názvů. Autor je klasifikuje podle slovnědruhové příslušnosti klíčového slova frazémů. Frekventované slovesné frazémy mají dynamickou povahu, sloveso umožňuje postihnout specifickou činnost nebo děj. Vznik jmenných frazémů – v sociolekttech velmi řídkých – je motivován hlavně ekonomii jazykového pojmenování: tyto frazémy podle autora mají charakter „věčných” profesionalismů sloužících potřebě věcného sdělení a fungují jako neexpresivní nespisovné termíny. Méně častá

je snaha o neotřelost pojmenování (humor, nadsázka) – autor je označuje jako frazémy rázu slangismů v užším smyslu, s větším či menším příznakem expresivity.

Kapitoly sedm (*K metaforizaci v sociolekttech*) a osm (*K využití metaforizace ve spisovné češtině a v českých slanzích*) jsou věnovány velmi produktivnímu onomaziologickému postupu – metaforizaci. Umožňují autorovi popsat široké spektrum vztahů metaforizace jak ustálené (lexikalizované), tak i příležitostné (okazionální) a aplikovat je na výchozí názvy použité při metaforizaci.

Devátá kapitola (*O humoru v sociolekttech (nejen na příkladu české publicistiky)*) sleduje vrstvu lexikálních prostředků motivovaných potřebou vtipného a humorného vyjádření. Zaměřuje se na specifika onomaziologického tvoření realizovaného především prostředky slovtvorby, sémantického tvoření a tvoření víceslovných pojmenování, jež jsou podmíněny jazykovými možnostmi a onomaziologickými dispozicemi komunikantů. Na konkrétním materiálu dokumentuje také produktivitu jednotlivých onomaziologických postupů: vzhledem k tomu, že materiál tvořily výrazy získané z publicistických textů i přímé komunikace, autor poukazuje rovněž na zřetelný rozdíl mezi tvořením publicismů (zkracování, překrucování) a sociolektismů (metaforizace a odvozování).

Poslední tři kapitoly jsou věnovány třem specifickým sociolektům: nespisovné lexikální vrstvě užívané herci a lidmi, kteří jsou vázání na divadelní prostředí (*Divadelní slang*), výrazům vázaným na myslivost (*Myslivecký slang*) a vztahujícím se k provozu a službě na železnici (*Železničářský slang*). Autor si v úvodu kapitol všímá zvláštností vzniku sociolektu, jeho charakteristických rysů (vztah věcného a expresivního pojmenování u divadelního slangu, odraz kladného vztahu k přírodě u mysliv-veckého slangu apod.). Převážnou část kapitol pak tvoří slovní zásoba tříděná podle významových kategorií.

Publikaci doplňuje – vedle seznamu literatury a anglického a německého resumé – rejstřík téměř tří tisíc slangismů, s nimiž autor v publikaci pracuje.

Není zřejmé, zda se termín sociolektologie v české lingvistice uchytí. Hubáčková práce se soustřeďuje hlavně na dílčí složku – lexikální prostředky. Sociolekt tak v některých kapitolách splývá s klasickým vymezením slangu. Sociolekt je však v posledním období definován šířeji jako soubor výrazových prostředků charakteristických pro mluvu určité společenské skupiny. Řada příkladů, které autor v práci užívá pro ilustraci výkladu, signalizuje, že do specifických výrazových prostředků patří také prostředky zvukové či syntaktické.

*Jiří Zeman, Hradec Králové*